

УНІВЕРСИТЕТ КОРОЛЯ ДАНИЛА

**Кафедра богослов'я та суспільствознавчих дисциплін
імені Академіка УАН Івана Луцького**

**Робоча програма навчальної дисципліни
Літургіка (Місячне Коло)**

ОБОВ'ЯЗКОВА ДИСЦИПЛІНА
Освітньо-професійна програма першого рівня вищої освіти
за спеціальністю 041 «Богослов'я»

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри богослов'я та суспільствознавчих дисциплін імені Академіка УАН Івана Луцького гуманітарного факультету університету 30 серпня 2018 року (протокол №1)

Завідувач кафедри
кандидат філософських наук,
ліценціат теології
_____ О.І. Савчук
30.серпня 2018 р.

ВСТУП.

Мета і завдання дисципліни. Мета курсу «Літургіка (Місячне Коло)» – дати можливість студентам теоретичного і практичного засвоєння уставних особливостей річного богослужіння Церкви (дванадцять свята, служби Пісної і Квітної Тріоди), що відносяться до сфери діяльності богослова, і включає традиційні православні цінності, релігійну культуру і практичні аспекти життя конфесій, тощо.

Засвоєння курсу вимагає вирішення наступних завдань: детально ознайомитися із статутними богослужбовими традиціями Церкви, як в історичній ретроспективі, так і в сучасних богослужбових реаліях; практичне застосування отриманих знань як у рамках аудиторного заняття на семінарах, так і в літургійній практиці.

Дисципліна «Літургіка (Місячне Коло)» є обов'язковою для вивчення в циклі підготовки бакалаврів богослов'я. Курс взаємозв'язаний і має міжпредметні зв'язки з наступними навчальними дисциплінами: біблієзнавством, богослов'ям, історією Церкви, церковним правом, церковним мистецтвом і іконографією.

В результаті засвоєння дисципліни студенти повинні:

знати: основні історичні віхи розвитку богослужбового уставу Церкви; причини і особливості формування богослужбового уставу церкви; історію і богословсько-біблійне осмислення великих свят Церкви; уставні богослужбові особливості дванадцятих свят; уставні богослужбові особливості служб Пісної Тріоди; чинонаслідування і особливості здійснення літургії Передосвячених дарів; уставні богослужбові особливості служб Квітної Тріоди;

вміти: аргументовано викласти богословсько-біблійне розуміння і історію будь-якої церковної святкової події, що вивчається в цьому курсі; скласти відповідно до богослужбового уставу чинонаслідування богослужіння будь-якого дванадцятото свята; скласти відповідно до богослужбового уставу чинонаслідування богослужіння будь-якого дня Великого Посту; скласти відповідно до богослужбового уставу чинонаслідування богослужіння будь-якого дня періоду співу Квітної Тріоди; аргументовано пояснити ті, або інші богослужбові уставні особливості у кожному окремому випадку.

ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, ступінь вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни	
		<i>денна форма навчання</i>	<i>заочна форма навчання</i>
Кількість кредитів – 3	Галузь знань: 04 «Богослов'я»	Нормативна	
Кількість модулів – 3		<i>Рік підготовки</i>	
		3-й	3-й

		<i>Семестр</i>	
Загальна кількість годин – 90	Спеціальність: 041 «Богослов'я»	6-й	6-й
Тижневих годин для		<i>Лекції</i>	
денної форми навчання: аудиторних – 2 самостійної роботи студента – 3	Ступінь вищої освіти: бакалавр	18 год.	8 год.
		<i>Практичні, семінарські</i>	
		18 год.	2 год.
		<i>Самостійна робота</i>	
		24 год.	80 год.
		ПК: 30 год.	
		Вид контролю: екзамен	

Примітка: Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить:
для денної форми навчання – 36 до 54.
для заочної форми навчання – 1/8.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Поточне оцінювання студентів на семінарських заняттях здійснюється за чотирибальною шкалою, де «2» – незадовільно; «3» – задовільно; «4» – добре; «5» – відмінно.

Підсумковий контроль у вигляді екзамену проводиться у тестовій формі і оцінюється відповідно до шкали оцінювання знань студентів за ЄКТС

Шкала в балах	Національна шкала	Шкала ЄКТС
90-100 балів	5 «відмінно»	A
80-89 балів	4 «дуже добре»	B
65-79 балів	4 «добре»	C
55-64 бали	3 «задовільно»	D
50-54 бали	3 «достатньо»	E
35-49 балів	2 «незадовільно»	FX
1-34 бали	2 «неприйнятно»	F

МЕТОДИ НАВЧАННЯ ТА ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

У процесі викладання навчальної дисципліни для активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів передбачене застосування як активних, так і інтерактивних навчальних технологій, серед яких: лекції проблемного характеру, міні-лекції, робота в малих групах, семінари-дискусії, мозкові атаки, кейс-метод, презентації, метод проектної роботи.

Діагностика (моніторинг і перевірка) результатів навчання здійснюється шляхом виконання студентами:

- 1) тестових завдань;
- 2) написанням есе;
- 3) презентацій і виступів на наукових заходах;
- 4) підсумкового екзамену у тестовій формі.

• Словесні

Розповідь-пояснення використовується під час навчання студентів на протязі лекції. За метою виділяються такі види розповіді: розповідь-вступ, розповідь-повість, розповідь-висновок. Ефективність зазначеного методу залежить головним чином від уміння викладача розповідати, дохідливості та доступності інформації, від поєднання його з іншими методами навчання.

Бесіда – це діалог між викладачем та студентом, який дає можливість за допомогою цілеспрямованих і вміло сформульованих питань спрямувати студента на активізацію отриманих знань. Саме з допомогою їх викладач активізує діяльність студентів, ставлячи їм запитання для розмірковування, розв'язання проблемної ситуації.

Лекція служить для пояснення теми; її типовими ознаками, є тривалість запису плану та рекомендованої літератури, уведення та характеристика но-

вих понять, розкриття та деталізація матеріалу, завершальні висновки викладача, відповіді на запитання.

- **Наочні методи**

Ілюстрація – допоміжний метод при словесному методі, її значення полягає в яскравішому викладенні та показі власної думки.

Демонстрація характеризується рухомістю засобу демонстрування, наприклад, демонстрація навчальних фільмів.

- **Навчальна робота під керівництвом викладача** – самостійна робота. До неї належать написання рефератів, самостійні письмові роботи, контрольні роботи, написання тестів.

Контроль

Перевірка глибини засвоєння знань, рівня сформованості навичок та умінь студентів відбувається у формі поточного, проміжного та підсумкового видів контролю.

Поточний контроль здійснюється через оцінювання усних відповідей щодо проблем для обговорення, передбачених планом семінарських занять, а також шляхом:

- проведення експрес-опитувань,
- тестування,
- підготовки доповідей і рефератів,
- написання самостійних і контрольних робіт.

При оцінюванні враховується глибина теоретичних знань та практичних навичок студентів і вміння застосовувати їх на практиці.

Проміжний контроль передбачає перевірку рівня засвоєння студентами теоретичного і практичного матеріалу модулів і здійснюється в межах семестру наприкінці планового вивчення курсу.

Підсумковий контроль проводиться у формі екзамену після закінчення вивчення навчальної дисципліни.

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Змістовий модуль 1. Неперехідні дванадцять свята

Тема 1. Різдво Богородиці.

Історія свята і духовний зміст святкових молитвословий. Статутні особливості богослужіння. Предпразднство і поспразднство. Віддання свята.

Тема 2. Введення в храм Пресвятої Богородиці.

Історія свята і духовний зміст святкових молитвословий. Статутні особливості свята. Предпразднство і поспразднство. Віддання свята.

Тема 3. Благовіщення Пресвятої Богородиці.

Історія свята і духовний зміст святкових молитвословий. Статутні особливості свята. Умовність предпразднства і попразднства.

Тема 4. Стрітєння господнє.

Історія свята і духовний зміст святкових молитвословий. Статутні особливості. Предпразднство і попразднство. Віддання свята.

Тема 5. Успіння Пресвятої Богородиці.

Історія свята і духовний зміст святкових молитвословий. Особливості богослужіння свята. Предпразднство і попразднство. Віддання свята. Чин поховання Богоматері.

Тема 6. Різдво Христове.

Історія свята і духовний зміст святкових молитвословий. Різдвяний пост. Тижні святих Праотців і святих Отців. Предпразднство. Статутні особливості. Навечеріє свята Великий годинник, їх історія, духовний зміст і порядок відправлення. Особливості чину великої вечерні. Чин "славлення". Цілонічне пильнування свята. Попразднство і віддання свята. Субота і тиждень після Різдва Христове.

Тема 7. Хрещення Господнє.

Історія свята і духовний зміст святкових молитвословий. Предпразднство. Тиждень перед Просвітою. Навечеріє Богоявлення. Статутні особливості свята. Чин великого водоосвячення, його історія і духовний зміст. Тиждень після Просвіти.

Тема 8. Переображення Господнє.

Історія свята і духовний зміст святкових молитвословий. Особливості богослужіння. Чин освячення плодів. Предпразднство, попразднство і віддання свята.

Тема 9. Воздвиження Чесного і Животворящого Хреста Господнього.

Історія свята і духовний зміст святкових молитвословий. Особливості відправлення богослужіння. Чин спорудження Хреста. Предпразднство і попразднство. Субота і тиждень перед Воздвиженням і після Воздвиження. Віддання свята. Свято Воздвиження, як грань літнього і зимового періоду статуту і пов'язані з ним статутні особливості.

Змістовий модуль II. Період співу Пісної Тріоди.

Тема 10. Підготовчі тижні до Великого посту.

Духовний сенс молитвословий і богослужбні особливості. Субота мясопустная. Особливості служб Сирної седмиці. Вечерня воскресіння, що Пробачило. Чин пробачення.

Тема 11. Перша седмиця Великого посту.

Особливості відправлення служб добового круга. Велике повечір'я в дні Великого посту. Канон преподобного Андрія Критського. Літургія Пржеосвященних Дарів, її походження і порядок відправлення. Статті Службника, передуючі самому чину Літургії, їх призначення. Чин молебня святому великомученикові Феодору Тирону в п'ятницю першої седмиці. Статутні особливості суботи 1-ої седмиці Великого посту.

Тема 12. Богослужіння 1,2,3,4,5 тижнів Великого посту.

Тиждень Православ'я. Духовний зміст свята. "Чин Православ'я". Статутні особливості субот 2, 3, 4 седмиць Великого посту. Тиждень 2-й Великого посту: Середохресний тиждень. Чин винесення Хреста. Поклоніння Хресту в понеділок, середовище і п'ятницю середньої седмиці. Богослужіння 4-го тижня Великого посту. "Велике стояння" в четвер 5-ої седмиці. Субота акафісту. Богослужіння 5-го тижня Великого посту. Лазарева субота. Ідейний зміст і статутні особливості свята.

Тема 13. Вербна неділя.

Історія свята і духовний зміст святкових молитвословий. Особливості богослужіння. Чин освячення ваий.

Тема 14. Страсна седмиця.

Статутні особливості і духовний сенс богослужіння перших трьох днів Пристрасної седмиці. Богослужіння Великого четверга. Духовний сенс і особливості. Богослужіння Великої п'ятниці. «Послідувало святих пристрастей». Великий годинник. Богослужіння Великої суботи. Велика вечерня з винесенням святої Плащаниці. Мале повечір'я з каноном на «Плач Богородиці». Статутні особливості і духовний сенс утрени. Вечерня великої суботи з літургією св.Василя Великого.

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин										
	Денна форма						Заочна форма				
	усьо-го	у тому числі				усьо-го	у тому числі				
		л	п	с	с.р.		л	п	с	с.р.	
1	2	3	4	5	7	8	9	10	11	12	
Змістовий модуль 1. Неперехідні дванадцять свят											
Тема 1. Різдво Богородиці.	4	1		1	2	6	2			4	
Тема 2. Введення в храм Пресвятої Богородиці.	4	1		1	2	6				6	
Тема 3. Благовіщення Пресвятої Богородиці.	4	1		1	2	6	2			4	
Тема 4. Стрітєння Господнє.	4	1		1	2	6				6	
Тема 5. Успіння Пресвятої Богородиці.	4	1		1	2	6				6	
Тема 6. Різдво Христове.	4	1		1	2	6				6	
Тема 7. Хрещення Господнє.	4	1		1	2	6				6	
Тема 8. Переображення Господнє.	4	1		1	2	6				6	
Тема 9. Воздвиження Чесного і Животворящого Хреста Господнього.	4	1		1	2	6				6	
Разом за змістовим модулем1	36	9		9	18	54	4			50	
Змістовий модуль 2. Період співу Пісної Тріоди											
Тема 10. Підготовчі тижні до Великого посту.	3	1		1	1	6	2			4	
Тема 11. Перша седмиця Великого посту.	5	2		2	1	8				8	
Тема 12. Богослужіння 1,2,3,4,5 тижнів Великого посту.	5	2		2	1	8	2			6	
Тема 13. Вербна неділя.	5	2		2	1	8				8	
Тема 14. Страсна седмиця.	6	2		2	2	6			2	4	
ПК			30								
Разом за змістовим модулем2.	36	9	30	9	6	36	4		2	30	
Усього годин	90	18	30	18	24	90	8		2	80	

Рекомендована література:

Джерела:

1. Типикон, сиєсть устав. – М.: Изд. Совет РПЦ, 2012. – 1200 с.
2. Апостол. – М.: Моск. Патриархия : Свято-Троїцькая Сергієва Лавра, 1994. – 528 с.
3. Евангелиє Богослужєбное. – М.: Троице-Сергієва Лавра, 1996.
4. Минея в 24 томах. – М.: Изд. Совет РПЦ, 2004.

5. Октоих, сиречь Осмогласник. [Ч. 1] : Гласы 1-4. – М.: Московская Патриархия, 2016. – 711 с.
6. Октоих, сиречь Осмогласник. [Ч. 2]: С 5-го гласа по 8-й. – М. : Правило веры. – 2003.
7. Псалтирь следованная: в 2 ч. Ч. 1. – М. : Донской мон-рь, 1993
8. Псалтирь следованная: в 2 ч. Ч. 2 – М. : Донской мон-рь, 1993
9. Служебник. – М.: Изд. Совет РПЦ, 2004. – 591 с.
- 10.Требник. – М.: Изд. Совет РПЦ, 2015. – 608 с.
- 11.Часослов. – М.: Московская Патриархия, 2014. – 352 с.
- 12.Триодь цветная. – М.: Моск. Патриархия, 1992. – 335 л.
- 13.Триодь Постная. Т. 1. – М.: Моск. Патриархат, 1992 – 376 с.
- 14.Триодь Постная. Т. 2. – М.: Моск. Патриархат, 1992. – 377-596 с.

Посібники:

1. *Кашкин А.С.*, Устав православного богослужения: Учеб. пособие по Литургии. – Саратов: Изд-во Саратовской епархии, 2010. – 687с.
2. *Аверкий (Таушев) археп.*, Литургия в 5 частях.
3. *Красовицкая М.С.*, Литургия. – М.: ПСТГУ, 2007.
4. *Малков П.Ю.*, Введение в Литургическое предание: Таинства Православной Церкви: Курс лекций. М.: ПСТГУ, 2008.
5. *Никулина Е.Н.*, Богослужебный устав и гимнография. Учебное пособие для студентов ФДО. – М., 2005.
6. Настольная книга священнослужителя: [в 8 т.]. Т.1. М.: Изд-во Московской Патриархии, 1992. Т.4. М.: Изд-во Московской Патриархии, 2001.
7. Богослужение. // Православная энциклопедия. Т.5. – М.: Церковно-научный центр «Православная Энциклопедия», 2004. – С.536-542

Додаткова література:

1. Ирмологий в 3 ч. Ч.1. – М.: Московская Патриархия, – 1982. – 221 с.
2. Канонник. – М.: Моск. Патриархия, 1986. – 592 с.
3. Минея дополнительная. – М.: Изд. Совет РПЦ, 2005. – 415 с.
4. Минея общая Новомученикам и Исповедникам Российским. – М.: Изд. Моск. Патриархии, 2011.
5. Минея общая.– М.: Правило веры, 2004. – 332 с.
6. Минея Праздничная. – М.: Донской мон-рь: Изд. отд. Московского Патриархата, 1993. – 457 с.
7. Паримийник сиесть собрание паримий на все лето. Кн. 1. Паримии Триоди Постныя; Кн. 2. Паримии Триоди Цветныя и Минеи праздничныя. - СПб. : [б. и.], 1890-1893. – 266, 224 с.
8. Служебник. – М.: [б. и.], 1991. Ч. 1. - 351 с.

9. Служебник. – М.: [б. и.], 1991. Ч. 2. - 357-606 с.
10. Требник дополнительный. - 1997.
11. Требник митрополита Петра Могилы. – Репр. – Київ: [s. n.], 1996. Т. 1. – 946 с.
12. Требник митрополита Петра Могилы. – Репр. – Київ: [s. n.], 1996. Т. 2-3. – 994, 430 с.
13. Требник: в 3 ч. – Киев: Украинская Православная Церковь, Киевская митрополия, 1998. Ч. 1-2. – 1998. – 304, 16 с.
14. Требник: в 3 ч. Ч. 3: – Киев: Украинская Православная Церковь, Киевская митрополия, 2012.
15. Чиновник архиерейского священнослужения: в 2 кн. Кн. 1. – М.: Изд. Моск. Патриархии, 1982
16. Чиновник архиерейского священнослужения: в 2 кн. Кн. 2. – М.: Изд. Моск. Патриархии, 2011.

Посібники:

1. *Аранц М.*, Око церковное. Переработка опыта ЛДА 1978 г. История Типикона. – М., 1999. – 58 с.
2. *Афанасий (Сахаров), свт.* О поминовении усопших по уставу Православной Церкви. – СПб., 1995.
3. *Булгаков С.* Настольная книга для священно-церковно-служителя. – М., 1993.
4. *Вениамин (Румовский), архиеп.* Новая скрижаль или объяснение о Церкви, о литургии и о всех службах и утварях церковных. – Почаев: Изд-во Свято-Успенской Почаевской лавры, 2005.
5. Всенощное бдение // Православная энциклопедия. Т.9. – М.: Церковно-научный центр «Православная Энциклопедия», 2006. – С.668-680
6. *Вульфенден Г. свящ., Желтов М. С.*, Вечерня. // Православная энциклопедия. Т.8. – М.: Церковно-научный центр «Православная Энциклопедия», 2005.
7. *Гаслов И.* Православное богослужение. Практическое руководство для клириков и мирян. СПб., 1996.
8. *Георгиевский А.* Чинопоследование Божественной Литургии. Нижний Новгород, 1995;
9. *Дмитриевский А.*, Историческое, догматическое таинственное изъяснение Божественной Литургии. М., 1993 (Репринт изд. 1897).
10. *Желтов М. диак.*, Ектения. // Православная энциклопедия. Т.18. – М.: Церковно-научный центр «Православная Энциклопедия», 2006. – С.248-251

11. *Иларион (Алфеев) археп.*, Православие. Т. II – М.: Изд-во Сретенского монастыря, 2009.
12. *Киприан (Керн), архим.* Евхаристия (из чтений в Православном Богословском институте в Париже). М., 1999.
13. *Киприан (Керн), архим.* Литургика. Гимнография и эортология. М., 1997.
14. *Матеоса Хуана, Тафта Роберта*, Развитие византийской литургии. – Киев: Quo Vadis, 2009. – 128 с.
15. *Неаполитанский А.* Церковный устав в таблицах. М., 1994.
16. *Никольский К.* Пособие по изучению устава богослужения Православной Церкви. М., 1995.
17. *Розанов В.* Богослужебный устав Православной Церкви. М., 1994.
18. *Скабалланович М.* Толковый Типикон. Объяснительное изложение Типикона с историческим введением. М., 2004.
19. *Субботин К.* Руководство к изучению устава богослужения Православной Церкви. СПб., 1994.
20. *Тафт Р.Ф.*, Византийский церковный обряд. Краткий очерк / Пер. с англ. А.А. Чекаловой; Редакция русского перевода и предисловие В.М. Лурье. – СПб.: Алетейя, 2000. – 160 с.
21. *Уайбру Х.* Православная литургия: Развитие евхаристического богослужения византийского обряда. – М.: Изд-во ББИ, 2008. – 226 с.
22. *Успенский Н.Д.*, Византийская литургия: историко-литургические исследования. Анафора: опыт историко-литургического анализа. Том. II. – М.: Издательский Совет Русской Православной Церкви, 2006. – 592 с. (Серия «Литургическая библиотека»)
23. *Успенский Н.Д.*, Православная Вечерня. Чин Всенощного бдения. Том. I – М.: Издательский Совет Русской Православной Церкви, 2004. – 480 с. (Серия «Литургическая библиотека»)
24. *Успенский Н.Д.*, Православная Литургия: историко-литургические исследования. Праздники, тексты, устав. Том. III – М.: Издательский Совет Русской Православной Церкви, 2007. – 432 с. (Серия «Литургическая библиотека»)
25. *Успенский Н.Д.*, Христианская православная утренняя: историко-литургический очерк. Л., 1952.
26. *Шмеман А., прот.* Введение в литургическое богословие. Киев: «Пролог» 2003.